

Utrikesdepartementet
Kommunikationsenheten

UD-podden säsong 7 avsnitt 32: Afghanistan – evakueringen och framtiden

Jingel.

Programledare **Kristoffer Triumf** (i fortsättningen benämnd KT): Halloj och välkommen till UD-podden som på olika sätt belyser Sveriges utrikespolitik och dito departement. Kristoffer Triumf heter jag och idag ska vi resa åtminstone i tanken 4760 kilometer från studion till Afghanistans turbulenta huvudstad Kabul. Under hösten 2021 tömdes ambassaden där, och det och framtiden, ska vi tala om idag med två gäster. Först ut är Jonas Westerlund som var chef för den svenska evakueringsinsatsen vid Kabuls flygplats. Välkommen!

Jonas Westerlund (i fortsättningen benämnd JW): Tack så mycket.

KT: Berätta om din bakgrund inom diplomatin.

JW: Jag har arbetat i ungefär 25 år på Utrikesdepartementet och har haft en hel del spännande uppdrag. I Wien, Bryssel och New York. Också på mer äventyrliga platser så som Afghanistan, Irak, Eritrea och Sudan.

KT: Det låter som ställen där det har varit lite trubbel

JW: Det har varit en del utmaningar där. Men samtidigt spännande.

KT: Så det var inte din första gång du satte din fot i Afghanistan?

JW: Nej, jag känner till Afghanistan väldigt väl och jag har varit väldigt många gånger på Kabuls flygplats. Denna gång såg det väldigt annorlunda ut.

KT: Jag förstår det. Och det ska vi prata om såklart. Men senast när du jobbade där, vad var Afghanistan för plats då?

JW: Senast jag jobbade där var åren mellan 2013 och 2014. Och då var jag ambassadör och chef för den svenska militären och civila insatsen i Sharif, det ligger ju som bekant i norra Afghanistan. Och där hade vi ett antal soldater och civilt anställda rådgivare. Där fanns insatser, såväl som biståndsinsatser som säkerhetsinsatser.

KT: Mm. Och hur var läget i landet?

JW: Läget i norra Afghanistan var tämligen stabilt. Norra Afghanistan består ju av väldigt många folkslag från Centralasien, du har Turkmenier, Uzbeker Tadzjiker, och tämligen stabilt jämfört med andra delar av Afghanistan. God handel, ny flygplats, ny tågräls och tågförbindelser med Centralasien. Åren där såg vi ganska positivt på utvecklingen i Afghanistan.

KT: Och det var inte särskilt präglat av krig då, eller?

JW: Det är klart att det fanns oroligheter. När jag säger att det var stabilt jämför jag med andra provinser i framförallt södra Afghanistan. Det fanns oroligheter. Talibanrörelsen förde ju en kamp även då uppe i bergen i norra Afghanistan, framförallt i nordvästra och nordöstra delarna. Men det var förhållandevis stabilt, vi försökte få igång ekonomin och infrastrukturen och det var ganska framgångsrikt i de urbana städerna.

KT: Du var som sagt chef över den svenska evakueringsinsatsen på flygplatsen. Men kan du ta oss igenom de dagarna och hur du fick jobbet?

JW: Jag blev uppringd av UD:s expeditionschef och personalchef, tillsammans i ett telefonsamtal, och blev tillfrågad om jag snabbt ville åka till Kabuls flygplats och leda evakueringsinsatsen.

KT: Och då var du mitt i någonting annat?

JW: Då var jag mitt i någonting hemma, även om jag satt hemma i och med pandemin, och bad att få återkomma om fem minuter innan jag tog samtalet. Men jag svarade ja på studs med tanke på mina tidigare erfarenheter från Afghanistan och känner personligen en hel del av de tolkar och lokalanställda personer som skulle evakueras, och hade haft en viss kontakt

med dem också, informellt, dagarna inför detta. Jag kände att jag hade ju jobbat med de i Sharif i många år och hade den relationen och ville gärna bidra till att få ut dem därifrån.

KT: Så på fem minuter tog du det här beslutet. Var det helt självklart att du skulle åka?

JW: Det var helt självklart.

KT: Och du var bäst lämpad för jobbet uppenbarligen?

JW: Det får någon annan svara på. Men jag har ju varit i Afghanistan och jobbat med säkerhetsfrågor och kan Kabuls flygplats så det fanns ju en del grunder för detta. Det fanns säkerligen andra namn som diskuterades.

KT: Hur kan man kunna en flygplats?

JW: Nämen, Kabuls flygplats är ju inte som en vanlig flygplats under alla åren, så som amerikanska och internationella trupper har befunnit sig där. Det har ju också varit ett militärt högkvarter, ett hotell. Jag har varit där på konferenser många gånger. Det var ju en stor mötesplats. Det är inte som en terminal, utan man får tänka att det är mer som en stad helt enkelt, även med en moské och ett stort antal butiker inne på området.

KT: Om UD någonsin behöver någon som kan Bromma flygplats kan man ringa mig. Jag kan den hyfsat.

JW: Det ska vi komma ihåg.

KT: Aa, det är jättebra. Men på väldigt kort varsel fick du flyga dit. Hur gick det till? Fick du ett eget plan eller liksom, åkte du reguljärt? Hur funkade det?

JW: Det var inte utan komplikationer. Ja blev ombedd först att flyga med Turkish Airlines och hann checka in på Arlanda för att flyga till Istanbul och för att ta mig vidare till Afghanistan. När jag står och ska precis gå ombord på flygplanet får jag nya besked, och blir ombedd att åka till Oslo och att ta militärflygplan från Oslo till Georgien och sedan vidare från Tbilisi, Georgiens huvudstad, till Kabul. Så ett problem var att jag hade checkat in väskan till Turkish Airlines flighten, och att ta ut en väska när man inte har

åkt iväg på flyget visades sig vara ganska stora utmaningar. Men, jag kom till Oslo, tog nattflyget...

KT: Med väskan?

JW: Med väskan, ja. Jag tog sedan ett militärt flygplan från Oslo till Georgien, väntade ett antal timmar på flygplatsen i Georgien och flög sedan in med ett militärflygplan till Kabul.

KT: Det här låter ju otroligt dramatiskt. Brukar det vara såhär när du reser?

JW: Såhär brukar det inte vara. Detta var en väldigt unik situation.

KT: Mm. Och vad mötte dig på flygplatsen?

JW: Jag flög in med norska specialtrupper. Landade på kvällen på flygplatsen. Möts av ett mörker, och att vi går av det här stora flygplanet och går väldigt långt. Det är ju en väldigt stor plattform. Man är ju van att bara gå av och komma fram till terminalen direkt, men här går vi väldigt länge. Kommer fram till terminalen, och befinner mig på utsidan av terminalen. Ser detta kaos, precis som i en amerikansk katastroffilm, det är fullt med soldater, det är fullt med flyktingar, Afghaner och andra nationaliteter som ska lämna. Det jag tänker på direkt är det här havet av plastflaskor som finns på marken. Det är det man slås av. Det är ju kväll, men upplyst, och jag ser detta hav av plast, och man tänker vad är det som har hänt? Det är vattenflaskor förstås, det är varmt som bekant i Afghanistan, och tusentals människor som har stått och väntat på att få gå ombord har ju hela tiden fått vatten löpande. Och vattenflaskorna har slängts på marken. Sedan möts man ju förstås av den misär som finns, barn som gråter, och framförallt en hel del soldater som står och skriker på Afghaner, som inte riktigt förstår att de här personer de står och skriker på inte kan engelska. Det är ett enormt kaos och brus från människohavet och från flygplanen.

KT: Och från de här första intrycken till att du faktiskt kan börja jobba, hur ser det ut?

JW: Det är klart att det var besvärligt. När jag landade var jag ensam och var den enda svensken på plats. Blev avsläppt där och började sakta börja fundera på var jag skulle sova någonstans och ha någon form av plats att arbeta utifrån.

KT: Ambassaden var inte att tänka på?

JW: Ambassaden var inte att tänka på som sagt, utan den var ju evakuerad några dagar dessförinnan och jag hade strikta order om att inte lämna flygplatsområdet.

KT: Okej.

JW: Men jag fick tag på den norska och finska ambassadören, och blev de-briefad av dem och blev informerad om vad som skedde på marken och blev tilldelad ett rum som jag delade med den finske andremannen. Dagen efter kom de första åtta svenska medborgarna in till flygplatsområdet. Och där började jag helt enkelt jobba. Jag hittade ett uppsamlingsområde och började boka flygplan, kolla deras dokument, den satte igång direkt. Ganska ringa antal.

KT: Men fortsatte du vara ensam i det här arbetet? Hur många ingick i insatsen?

JW: Vi var ett tiotal från Utrikesdepartementet. Och sedan hade vi ett antal säkerhetsvakter.

KT: Men de anslöt efterhand?

JW: De anslöt efterhand under den dagen. Den här var ju den 19 augusti som jag anlände, och första hela dagen var den 20 augusti. Så fram till att vi åkte den 27 augusti - jag var där således åtta dagar - så växte antalet UD-personer och också personalen från Försvarmakten.

KT: Och vilka hade ni som uppdrag att hjälpa?

JW: Det var svenska medborgare förstås, som fanns på den så kallade svensklistan. Men också lokalanställda vid Sveriges ambassad som fanns kvar i landet.

KT: Just det där var ju ganska omskrivet, nådde det dig?

JW: Det nådde mig. Jag följde med i vad som hände i media och blev naturligtvis orienterad av mina kollegor på UD. Vi hade morgonmöte och förstås löpande dialog om detta hela tiden. Så det nådde mig också.

KT: Var du Ann Lindes man på plats under de här dagarna?

JW: Ja, så skulle man kunna uttrycka det. Vi hade också kontakt direkt med utrikesministern, hon var personligen involverad i all detta arbete.

KT: Och du var där i sju dagar?

JW: Åtta dagar.

KT: Åtta dagar, sorry. Och själva arbetet med evakueringen då, hur såg det ut i praktiken? Vad gjorde ni när era medborgare kom?

JW: Vi och jag insåg ju ganska snabbt att problemet bestod i att människorna inte kom in genom grindarna. Jag tror vi alla har sett dem här tv-bilderna där tusentals människor flockas utanför grindarna, och under min första dag den tjugonde augusti gick jag till den norra grinden och förstod problematiken. Det fanns vakter och militärer vid grindarna som släppte in fem personer var tionde minut. Om man då betänker att det skulle vara tusentals människor som ska komma in, och man släpper in fem personer var tionde minut, så är det ett ganska ringa antal. Och återigen även vid grindarna var det ju väldigt kaotiskt. Det var tumultartat både på insidan av grinden och utanför grindarna. Talibanrörelsens soldater och vakter de sköter luften från andra hållet. De internationella trupperna sköt så kallade ”bangers” för att hålla kontroll på de människor som fanns utanför. Det första jag ser vid de här besöket vid norra grinden är tre döda människokroppar som ligger i body bags som ligger på insidan, och jag ser att tyska soldater har burit in de här. Jag utgår då från att de här människorna har blivit nedtrampade av folkmassan utanför. Alldeles fruktansvärd situation. Även de som kommit in grät och det var en svår situation, väldigt varmt och fuktigt samtidigt.

KT: Är du civilklädd här?

JW: Jag är civilklädd här, ja.

KT: Har du inte någonting som markerar att du är en diplomat?

JW: Jag var civilklädd men valde att ha på mig kostym just för att markera att man var diplomat. Det är väl vår uniform, på något sätt.

KT: Och hur många lyckades ni hjälpa under den här insatsen?

JW: Vi lyckades få ut elva hundra personer. Första dagen, den 20 augusti, kom det som jag nämnde in åtta personer. Dag två kom det in sexton personer. Jag insåg då ganska snabbt - vi hade ju en lista, den förändrades hela tiden och då det var ett ganska ringa antal, visste vi att den skulle komma att växa hela tiden, och vi hade antalet svenska medborgare, de som har permanent uppehållstillstånd, tolkar och lokalanställda som vi visste hade behov att komma in på flygplatsen och bli evakuerade, så det var ett stort antal - att med åtta personer första dagen och sexton den andra dagen så kommer vi ju - vi hade ju då också ett fönster där amerikanerna hade bett oss att lämna flygplatsen den 27 augusti - så vi hade en ganska kärv tidslinje. Så andra dagen, det vill säga lördagen den 21 augusti, så nämner jag i de internationella samordningsmötena, vi hade alltså två internationella samordningsmöten där alla ambassadörer satt från ett antal länder...

KT: På plats?

JW: På plats, ja. På flygplatsen. Så vi samordnade oss helt enkelt. Det ägde rum halv elva på förmiddagen och fyra på eftermiddagen. Där lade jag fram ett förslag att varför inte bussa in folk helt enkelt? Systemet vi har just nu fungerar inte, människor kommer inte in genom grindarna. Förslaget fick väl visst gehör men det var inte så att man fattade något beslut om detta. Då valde jag att gå in och prata med den amerikanska ambassadören och sa att det här systemet inte fungerar. Vi kommer inte få ut alla människor i det nuvarande systemet. Det är mycket bättre om vi kan bussa in människor istället. Och efter det mötet gick jag också och pratade med den amerikanska generalen Sullivan, som ledde den amerikanska truppstyrkan i Afghanistan. Och som jag skäms och som jag inte har sagt, men det var första och sista gången jag höjde rösten åt en amerikansk general. Och också återigen sade jag att det här systemet funkar inte, människor dör där utanför. Så ta det här busskonceptet. Varje nation får en egen tid. Nederländerna klockan nio, Sverige klockan elva, Turkiet klockan tolv. Tillslut gick han med på detta och tilldelade då en resurs så att en amerikansk överste skulle utarbeta ett koncept. Dagen efter, söndagen den 22 augusti, lägger amerikanerna fram det här konceptet i det internationella mötet. Och från och med måndagen den 23 augusti börjar man bussa in människor. Så det blir det nya konceptet från och med den måndagen den 23 augusti till fredagen den 27 augusti.

KT: Och då helt plötsligt blir detta som en ketchup-effekt, eller?

JW: Nja, det var inte helt utan problem det här busskonceptet heller förstås. Det kan jag också komma till. Men det innebar att vi gick upp i numerären, och det innebar märkligt nog lite paradoxalt att fler människor kunde ta sig in via grindarna, för trycket släppte lite vid grindarna. Så det blev en effekt att vi fick in två avenyer.

KT: Alright. Men bara för att förstå bilden lite – utanför grindarna, då helt plötsligt dyker det upp bussar med någon flagga på, och dit skulle respektive nation gå?

JW: Olika nationer löste det här på lite olika sätt. Men för Sveriges del kontaktade vi ett antal lokalanställda som befanns sig inne i Kabuls stad. De hyrde ett antal bussar, och vi gav informationen från Stockholm till de som skulle gå på bussarna via sms, och de infann sig på en samlingsplats. Och bussarna tog sig sedan till flygplatsen och kom sedan in. Det här fortgick då under hela veckan, från den 23 till 27 augusti. Det här var inte helt utan problem då det fanns andra människor som valde att gå på de här bussarna. Ryktet sprider sig snabbt i sådana här kaosartade situationer, så på slutet av veckan så var det ett antal människor som valde att gå på bussen som var obehöriga. Och detta skapade problem när man sen skulle ta sig in genom portarna på flygplatsen.

KT: Vilken typ av dokumentation måste man ha?

JW: Svenska medborgare måste ju kunna visa att de är svenska medborgare helt enkelt. Så de flesta hade svenskt pass. De som hade permanent uppehållstillstånd måste ju kunna visa att de har svenskt uppehållstillstånd. De finns olika rutiner för detta, första instansen var ju vi som fanns på plats på flygplatsen. De personer som evakuerades anlände antingen till Georgien eller Pakistan. Där fanns ju ett antal personer från Migrationsverket som ytterligare en gång gick igenom dokumentation. Sedan fanns en tredje instans där dokumentationen återigen kontrollerades på Arlanda.

KT: Fram tills bussystemet implementeras, hur sjutton visste ni vilka människor ur det här folkhavet som jag ser framför mig som ni skulle hjälpa?

JW: Nä men som du är inne på är det här väldigt svårt naturligtvis. Alla nationer hjälpte varandra. Vi hade ett antal säkerhetspersoner som stod vid

grindarna och de olika nationerna hjälpte varandra. Jag fick ju väldigt många samtal där den holländska ambassadören ringde mig och sade att nu har mina vakter fått information om att fem svenskar vill visa upp sina pass vid den norra grinden eller södra grinden, och hade inte vi personal vid just den grinden då skickade vi personal dit och hämtade in de personerna. Men ett oerhört svårt arbete. Vi gick vidare med det här också att vi antingen hade en svensk flagga som visade att man var svensk, och att man gick i en grupp för att komma igenom folkhavet. Vi använde också ett system att man kunde visa upp olika symboler på sin mobiltelefon. Exempelvis: ”den här dagen ska ni ladda ned den här saken och visa upp den här bilden”. En vanlig trivial bild helt enkelt. För den svenska flaggan kunde ju vem som helst visa upp, eller som i vissa fall rycka flaggan som inträffade någon gång, och påstå att man var svensk.

KT: Hur är det för dig att prata om detta i efterhand?

JW: Nä men det känns bra. Det är klart att det var en fruktansvärd situation, men vi lyckades få ut så pass många människor så det känns som att vi gjorde en god insats. Jag jobbade med två lokalanställda personer uppe i Masai Sharif under åren 2013, 2014 som var mina kollegor och som blev mycket nära vänner, lärde känna deras familjer, så jag hade också en personlig ambition att få ut just de här två lokalanställda och deras familjer. Inte att de skulle favoriseras på något sätt, men de fanns ju på listan och det tog väldigt många timmar att få in och evakuera de två familjerna. Men jag lyckades få in dem på flygplatsområdet och det blev ett kärt återseende. Jag hade alltså inte träffat de sedan 2014 när jag lämnade Masai Sharif, och sedan fick jag återse dem på Kabuls flygplats. Det blev väldigt känslomässigt.

KT: Ja, det förstår jag. Du befann dig också på flygplatsen när det utfördes två terrorattentat. Hur upplevde du de händelserna?

JW: Det var en bombexplosion som skedde under torsdagen den 26 augusti, jag befann mig inne på flygplatsområdet naturligtvis och detta var en mycket, mycket svår händelse som tyvärr stoppade upp våra evakueringsförsök. Vi hade ett antal personer som befann sig vid grindarna, men som lyckligtvis inte skadades. Bombexplosionen skedde några hundra meter bort ifrån själva grinden, men vi hade ett antal personer som bara befanns sig några meter från just den grinden. Efter att den här explosionen skedde stängdes förstas grindarna - man stängde ned hela flygplatsområdet. För att kunna försvara

sig, de amerikanska trupperna framförallt och eller de internationella. Så det var ytterst tragiskt – inte minst för de som omkom naturligtvis - men också för de personerna som vi faktiskt precis höll på att rädda den eftermiddagen. Men det är klart att det också var en säkerhetsfråga för oss alla som befann sig inne på flygplatsområdet. För när bombexplosionen skedde gick också något slags alarm igång och en datorröst som sa att en attack pågår. Och det fanns vissa rykten om att staten IS skulle attackera och komma in på flygplatsområdet. Så där fanns en hel del osäkerhet, kring vår egen säkerhet också.

KT: Var du rädd?

JW: Jag var rädd just den stunden, var jag rädd. Just när detta hände och när larmet gick. Amerikanska trupper sprang ut och vaktade varenda byggnad och varje gatuhörn, så man kunde se att amerikanska soldater stod var tionde meter. Då infann sig en rädsla absolut. Annars under de här åtta dagarna var man så fokuserad på sin uppgift och att rädda människor så man tänker inte på den situationen man befinner sig i.

KT: Mm. Kan du berätta om skatetejerna?

JW: Ja, absolut. Skateistan är ju en organisation som startades av en ung tysk person och jag har själv besökt deras verksamhet när jag var i Masai Sharif 2013, 2014. Det var en stor skateboardhall uppe i norra Afghanistan. Och Sverige har väl haft en nära relation till Skateistan på så sätt att vi har jobbat lite grann med dem i Masai Sharif när vi hade ett antal soldater där och rådgivare som försökte stötta verksamheten.

KT: Som vadå, låta vem skatea?

JW: Det var framförallt ett feministiskt projekt. Att ge en fristad till unga flickor och kvinnor att kunna komma ifrån och utföra en idrott. Och tanken från den här tysken Oliver var – som jag förstätt det hela - inte att åka skateboard egentligen, utan han valde skateboard just för att man kunde gömma sig inne i en hall och få en fristad. Spelar man fotboll eller volleyboll kan man liksom inte gömma sig på samma sätt. Men här kunde man gå in i hallen och skatea. Vi fick information om att ett antal skatetejer skulle evakueras. Och det var så kallade kvotflyktingar, på uppdrag av UNHCR, FN:s flyktingorgan. Jag fick en lista på ett antal människor, vi samtalade med dem på telefon, och jag samtalade också med grundaren Oliver som befann

sig i Tyskland. Och via honom fick jag telefonkontakt med ett antal skatetjejer och vi utsåg ett antal fokalpunkter. Om jag kommer ihåg rätt var detta på onsdagen den 25 augusti. Och vi lyckades ganska snabbt den eftermiddagen och den kvällen att få in ett stort antal, jag vill inte nämna exakt antal, men ett stort antal samma dag.

KT: Nu har vi pratat mycket om att få in folk på flygplatsen. Men att få ut dem då? För det har ju många av oss också sett, bilderna på plan där folk klänger sig fast och slår ihjäl sig. Hur var det arbetet, att få folk att lyfta från marken?

JW: Det var också väldigt besvärligt, som alla kan tänka sig. Inte minst hela flygplanskoordineringen. Vi hade ju flygplan som gick till Pakistan och Georgien. Många blev inställda, och inte alltid den bästa samordningen mellan olika nationer. Ibland hade vi de svenska flygplanen förstås, men vi använde oss också av de andra ländernas flygplan. Men de bilder du tänker på är kanske när själva trupperna inte hade kontroll över flygplatsen och då var det väldigt kaotiskt. Jag upplevde inte...det var kaotiskt på så sätt att det var väldigt många människor inne på flygplatsområdet, havet av plastflaskor, och väldigt många människor som var bestörta över att ha tvingats lämna kvar sina familjemedlemmar. Men det var inte en osäkerhetsfaktor utifrån en säkerhetsvinkel inne på flygplatsområdet, det upplevde inte jag. Det var en osäkerhetsfaktor vad gäller vilket flygplan man ska gå ombord på, och ont om mat och vatten. Vi UD-tjänstemän kan ju inte på något sätt jämföra oss med situationen utanför grindarna där folk blev ihjältrampade. Men det var svårt för oss på insidan på så sätt att det var ont om mat.

KT: Hur löste ni det?

JW: Det fanns norsk proviantmat, norsk militär mat i påsar som man kunde fylla med vatten, men det var även ont med vatten och inte lätt att hitta utrustning att koka vattnet. Vi hade ingen egen utrustning som kunde göra detta. Sedan var det ju också en säkerhetsfråga också vid grindarna för UD-tjänstemännen och för säkerhetsvakterna från Vesper som befann sig där också. Några dagar innan jag anlände den 19 augusti så var det ju en civil person som blev skjuten i skrevet när han då som civil tjänsteman stod precis vid grinden och blev beskjuten av talibanrörelsen. Så det var ytterst prekär situation.

KT: Var du den sista som lämnade?

JW: Ja vi lämnade samtliga – det vill säga UD-tjänstemän och Försvarsmaktens personal och Vesper, säkerhetsvakterna – vi lämnade alla med sista flyget fredagen den 27 augusti. Där lyckades vi också de sista timmarna att få in ett antal Skatetjejer. Som hade lyckats ta sig in via de amerikanska trupperna, som under de sista skälvande timmarna lyckades komma fram till den svenska samlingsplatsen. De sista fem personerna lyckades fem minuter innan vår egen flygplanskärra lämnade lyckades komma in på orådet, vi visiterade dem och tog dem ombord precis innan vi lyfte.

KT: Vad har hänt efter Sverige lämnat Afghanistan? Fortsätter insatsen fast vi inte är på plats?

JW: Ansträngningarna fortsätter men sköts från Stockholm, från departementet. Och ansträngningarna fortsätter att evakuera så många som möjligt. Men i ett annat tempo om det är rätt uttryckt. När vi var på flygplatsen hade vi en dödlina där vi var tvungna att få ut alla inom ett visst datum.

KT: Mm. Kan du säga någonting om hur många medborgare vi har kvar i Afghanistan?

JW: Det kan jag tyvärr inte nämna. Som Utrikesministern har sagt flertalet gånger så är det ju en lista som är föränderlig hela tiden.

KT: Alright. Då tackar jag så hemskt mycket för att du kom Jonas Westerlund.

JW: Tack så mycket Kristoffer.

KT: Alright. Då ska jag säga tusen tack Jonas. Med oss har vi också Sveriges minister för internationellt utvecklingssamarbete, Per Olsson Fridh. Hej på dig!

Per Olsson Fridh (i fortsättningen benämnd som POF): Hejsan hejsan.

KT: Kan du ge oss en historisk återblick över Sveriges bistånd till Afghanistan?

POF: Ja, jag kan försöka. Vi har ju varit engagerade under en väldigt lång tid i Afghanistan. Den Svenska Afghanistankommittén (i fortsättningen benämnd som SAK) jobbade ju med utvecklingssamarbete också när Afghanistan var under Sovjets ockupation, den var där under förra gången talibanerna styrde, och har ju bidragit till ett starkt också folkligt engagemang för Afghanistan i Sverige. Och det har i sin tur gjort att vi har haft Afghanistan som ett prioriterat land helt enkelt att vara i med svenskt bistånd för att jobba med de värderingar som vi vill jobba med. Flickor och kvinnors rätt till utbildning och vård till exempel, och andra viktiga frågor.

KT: Hur mycket pengar går till Afghanistan?

POF: Jamen, vi brukar säga mellan tummen och pekfinger 1 miljard per år de senaste i alla fall 8 åren i utvecklingsbistånd. Då menar jag långsiktig utveckling. På det kommer ett par hundra miljoner i rent humanitärt stöd, alltså det som går till att rädda liv och lindra nöd här och nu.

KT: Afghanistan är ju det land som tar störst del av det svenska biståndet. Varför just Afghanistan? Det finns väl konkurrens?

POF: Ja, det finns ju många länder tyvärr på jorden där fattigdomen är svår och utmaningarna stora. Men förutom då att vi har haft en närvaro i Afghanistan under lång tid genom SAK, så ska man ju komma ihåg att Afghanistan har varit i konflikt i 40 år. Svår humanitär situation under långt tid. Oerhörd stor andel av befolkningen har ju länge levt utan att kunna lägga tillräckligt med mat på bordet. Så där har vi ju en svår utmaning i landet. Och då i takt med att landets förutsättningar har förbättrats och det har öppnats upp för vår möjlighet att skala upp vårt bistånd dit, så har vi också gjort det. Sedan har ju också världen samlat sig för Afghanistan med stora gemensamma program, man har skrivit avtal med Afghanistans regering, jobbar med bland annat då de frågor som ligger oss närmast om hjärtat i biståndsarbetet: jämställdhet, inkludering och så. Det har i sin tur skapat en förutsättning för oss att skala upp och vara en del i ett stort internationellt engagemang och det har väl lett till då att det här har blivit det största landet i vårt biståndsarbete.

KT: Liten, lite faktaruta på SAK, vad är det för organisation?

POF: SAK är en civilorganisation, alltså en folklig rörelse i Sverige som bildades när Sovjet gick in och ockuperade Afghanistan, och började då

samla in pengar till stöd för det afghanska folket. Det har ju sedan fortsatt sedan dess och är ju idag en otroligt viktig och stor aktör i Afghanistan. Man kan nästan säga att de driver landsting, för att göra en svensk liknelse, för flera provinser. Och har tusentals lokalanställda, afghaner som jobbar i deras olika verksamheter. Både skola och vård. Lyckats under alla år att se till att få in flickor i skolan, se till att få ned mödradödligheten. När jag träffar mina internationella kollegor och pratar om Afghanistan då får ju jag ofta en viktig röst vid bordet, för att de refererar till SAK:s verksamhet. Jag är otroligt stolt och glad över vad de bidragit till under alla år i Afghanistan. Och vad som är fint nu då, när talibanerna har tagit tillbaka makten och mycket av det här långsiktiga biståndet hålls inne för att vi inte vill beblanda oss med talibanerna, är att SAK:s arbete kan fortgå, och vi kan fortsätta stödja dem trots att vi inte kan gå in med stöd till den afghanska offentliga sektorn.

KT: Det låter som att pengarna gör nytta?

POF: Ja, mödradödligheten har sjunkit enormt under de senaste två decennierna. Andelen flickor som går i skolan har ökat enormt under de två senaste decennierna. Det betyder inte att vi har löst Afghanistans problem utan det är fortfarande stor andel flickor som inte fick gå i skolan och det är alldeles för många som dör vid graviditet eller föder barn. Men vi har lyckats vända trenderna i de här viktiga områdena. Vi har dessutom haft ett stöd via Världsbanken in till Afghanistans statsapparat som har utbildat och skapat kompetens mellan människor i Afghanistan att faktiskt bygga sitt land på ett helt annat sätt än vad man tidigare har gjort. Den typen av landvinningar är svårare nu att försvara sedan talibanerna tog över medan de andra landvinningarna, de som handlar om folket, måste vi engagera oss i att försöka försvara.

KT: Det är ju väldigt intressant det här att Talibanrörelsen har tagit över makten. Vad betyder det för biståndet?

POF: Det innebär en helt annan förutsättning på marken av att leverera bra bistånd. Det är osäkrare på många sätt. Vilka lagar gäller? Kan lastbilar komma fram med förnödenheter? Kan vi ha kvar sjukhuset? Kan barnmorskor gå till jobbet utan manliga släktingar? Allting är väldigt oklart. Det försvårar omständigheterna. Alla internationella givare har avbrutit eller fryst sina biståndsmedel som har gått till den afghanska staten. Vi slussade sådant medel via en fond som Världsbanken hade. Världsbanken lämnade

Afghanistan när talibanerna tog makten. Den fonden finns inte längre. Nu vill vi inte stödja den talibanska regimen, vi vill inte samarbeta med stater så som den här nu är.

KT: Vad händer med cashen?

POF: Vi har kvar pengarna. En del kunde vi ställa om för att öka det humanitära stödet. Genom Sida har vi tittat på om det finns möjligheter att öka det stödet som vi har gett direkt till SAK eller UNICEF som är kvar och levererar bra verksamhet till folket i Afghanistan utan att det behöver beblandas eller involvera talibanregimen.

KT: Vi pratade just med Jonas som berättade att UD:s personal är evakuerad. Vilka finns kvar på plats och kan se till att saker funkar från vårt håll?

POF: FN är kvar på plats. FN gick väldigt tidigt ut när talibanerna tog över makten militärt. De fick dra ner men nu flyger de in personal igen och vi ser att de lämnar Kabul och de stora städerna och kommer ut på landsbygden där det bor väldigt mycket folk som har väldigt stora behov. SAK är kvar. De har tusentals lokalanställda som är kvar i landet och behöver gå till jobbet och leverera de här grundläggande tjänsterna för befolkningen. Det är oerhört viktigt och vi stödjer deras närvaro och litar till att de tar de beslut som säkerställer skydd för medarbetare.

KT: När vi spelar in det här är det november 2021 det är svårt att säga något om framtiden, men vad tror du att talibanernas övertagande innebär på sikt?

POF: Det är det som är kanske tiotusenkronorsfrågan just nu. Jag var i Qatar förra veckan. Fredssamtalen mellan de olika afghanska grupperna har tagit plats i Doha under väldigt lång tid. De fredssamtalen ledde ju inte till de vi ville, det vill säga en förhandlad lösning för Afghanistans framtid, istället för militärt. Men jag var där för att det är där samtalen om Afghanistans framtid sker. Jag träffade då Qatars sändebud till Afghanistan och flera av våra likasiddade länders ambassadörer som befinner sig i Afghanistan för att engagera mig i det samtalet. Vad betyder det på sikt? Vad kan vi göra i Afghanistan på längre sikt? Mycket att det vi behöver lösa är ju frågor vi behöver lösa just nu. Det vill säga, nittio procent av landet har inte tillräckligt med mat, det måste vi bara lösa. Men på längre sikt, hur ser vi till att ekonomin växer igen, att människor kan klara av sin vardag? Det som gäller

nu är att få Afghanistanens folk att klara vintern. På en medellång sikt, hur får vi igång grundläggande tjänster, får ut lön till människor som jobbar och får den lokala ekonomin att fungera. På ytterligare längre sikt behöver det finnas ett system för hur omvärldens engagemang ska se ut med en taliban ledd regering och det är väldigt svårt att föreställa sig hur den ska kunna gå till just nu. Nu har talibanerna utsett en regering där medlemmarna sitter på sanktionslistor, eftersökta för terror, banksystemet är kollapsat. Svårt att se hur det ska gå till. Men vi har tillsammans med EU tagit fram ett antal ”benchmarks” och krav som vi har ställt för att vi ska kunna vara engagerade i landet. Det handlar om att flickor ska ha rätt att gå i skolan, vård ska fungera på ett sätt, man ska ha en inkluderande regering, det vill säga att många olika grupper i Afghanistan ska vara representerade i styret. Talibanerna har väldigt måna om att det ska se ut som att de är villiga till den här typen av dialog, de har lovat massa saker, hittills har de inte levt upp det till det. Men det vi hör via kollegor i Qatar är att de fortsatt vill att Västvärlden – trots att de stridit mot dem – vill de ha ett engagemang från Väst. De klarar inte av att styra sitt land, de är duktiga på krig, men inte styre. Vad den här typen av samtal kommer leda till är svårt att säga. Jag hoppas att de leder till en förändring i talibanledningen så att flickor får gå i skolan på riktigt, att kvinnor får rätt till vård och att minoriteter garanteras skydd och möjlighet till delaktighet. Alla sådana steg skulle underlätta för oss, EU och andra delar av omvärlden att komma tillbaka med någon typ av engagemang. Det är ett samtal som sker och det går inte att säga vart det tar vägen nu. Det vi vet är att landet är närmare en kollaps än vad vi trodde och att det går fortare.

KT: Kanske en inhumant ställd fråga och det är verkligen inte min mening, men skulle det kunna vara på tapeten att västvärlden stryper allt och svälter ut för att straffa talibanerna?

POF: Det vore förödande om vi gjorde det.

KT: För det slår bara på befolkningen?

POF: Ja, det slår bara på befolkningen. Det här är en befolkning som är ung. Majoriteten levde inte förra gången talibanerna styrde. De är vana vid en viss yttrandefrihet, mediefrihet, fri rörlighet. De är födda med internet. Det är en helt annan befolkning och ett annat land idag än senast talibanerna styrde. Och till viss del är talibanerna en annan rörelse idag än vad de var innan.

Men det finns ett enormt gap av tillit och förtroende mellan Väst och talibanerna, för vi har ju stridit mot varandra i decennier. Så det här kommer ta tid att överbygga. Det som jag är stolt över som biståndsminister i Sverige är att vi har en stor erfarenhet att arbeta i de svåraste miljöerna, utanför staten via civilsamhällesorganisationer. Med kärnstöd – alltså obundet stöd till FN – så man ger FN förtroende att på bästa möjliga sätt strukturera arbetet i de svåraste miljöerna. Många andra länder jobbar inte med sådant bistånd. De jobbar bara med rena budgetstöd – man för över pengar rakt över till statens statsbudget. För de är det väldigt svårt att ha kvar något stöd till Afghanistan i det här läget. När vi sitter på möten talar de högt om att ”nu måste vi frysa eller avsluta helt”. Min roll som svensk biståndsminister är ju att nyansera det där och säga att det finns vägar framåt, vi har gjort det här förut. Och visa på det, och försöka mobilisera pengar den vägen istället. För att det är ju talibanerna, deras militära maktövertagande, deras principer om hur de vill styra sitt land som vi inte kan acceptera. Det afghanska folkets liv och värdighet, förmåga att äta och få vård och gå i skolan, det är ju dem som är vår partner. Och det måste vi hålla i.

KT: Afghanistan är en av de största opiumproducenterna i världen, vad är värsta scenariot med det i det här tumultet?

POF: Det är en oerhört intressant fråga. Talibanerna är en väldigt rik rörelse. Man måste fundera över hur det kommer sig, var deras pengar kommer ifrån. Det är också en rörelse som tar avstånd för korruption och droghandel men samtidigt vet vi att de profiterar från droghandeln. Omvärlden måste fundera på vilka konsumenterna är och det ledet måste strypas. Det finns också viktiga delar som länder måste beakta när man bestämmer sig för hur man ska engagera sig i Afghanistan nu. Det är också ett land där det finns många celler av olika terrorrörelser historiskt. Talibanerna har ju också lovat att ”om ni kommer till oss med ert engagemang, då kommer vi strypa de här rörelsernas förmåga att ara i landet”. Så länder som har en väldigt stark anti-terrorordagordning i sin utrikespolitik som kanske delvis styr deras bistånd har ju den dimensionen nu att beakta och vill gärna se att talibanerna också så att säga ”kommittar” till att vara en del av anti-terrorarbetet. Jag tror ju att omvärlden måste engagera sig i Afghanistan, det betyder också att ha en dialog med talibanerna. Och vi måste också se till att den del av omvärlden som sätter flickornas rätt till utbildning och vård främst, att den delen av världen engagerar sig med talibanerna, annars tror jag att andra delar av omvärlden

kommer kliva fram och ta det engagemanget som då drivs av en annan dagordning. Det kan vara ryssarna, kineserna eller andra. Eller så samtalar man med talibanerna bara om anti-terrorfrågor och det är viktigt att samtal om de frågorna men vi får inte glömma rättighetsbärarna som vi har kämpat för i flera decennier i Afghanistan. Jag vill se ett engagemang från omvärlden som sätter dessa rättigheter främst i samtalen. Det är där vi måste se resultat hos talibanernas styre nu. Det här var en av anledningarna till att jag reste till Qatar, för att det är där samtalet om detta sker och då vill jag vara med och påverka samtalet.

KT: Men samtidigt, känner du någon frustration? För jag tänker på det faktum att när USA lämnade Afghanistan var det ett otroligt stort pådrag i media i Västvärlden. Men nu har andra nyheter tagit över och man har glömt bort Afghanistan lite. Vad tänker du om det?

POF: Ja, det är frustrerande. Det är också frustrerande att när det är blossade upp och blev så centralt i media så slutade vi prata om situationen i Myanmar där militärjuntan fortfarande för ett krig mot sin befolkning. Vi slutade prata om Jemen som är vår tids största humanitära katastrof. Det pågår övergrepp och krig på historiska nivåer i Etiopien men det pratar vi inte alls om just nu. Jag är väldigt frustrerad över att det bara finns plats för en fråga i taget, under begränsad tid, och sedan släpper vi det. Men lidandet, nöden och behoven bara fortsätter och växer nu. Det är absolut en frustration. Det är också lite så här, i fråga om Afghanistan, två veckor efter att talibanerna tog makten i Kabul träffades EU på justitieministernivå för att prata ihop sig i EU om vad det här skulle betyda vad gäller migrationsfrågorna och att vi behövde ha ett system i Europa nu för att inte återigen drabbas av den våg av flyktingar som kom 2015. Biståndsministrarna i EU, vi fick liksom tjata till oss ett möte om Afghanistan, åtta veckor efter att Kabul intogs för att det är viktigt att EU faktiskt samordnar sig och koordinerar sina insatser för afghanerna som är kvar i landet vilket faktiskt de flesta är. Det säger också något om vår eller omvärldens fokus vad gäller Afghanistan och det bekymrar mig också som biståndsminister för människor vill inte fly. Man vill leva kvar, hitta försörjning, leva drägliga, värdiga liv där man är och har varit i generationer. Och vi har möjlighet att hjälpa människor med det på rätt sätt med biståndet men väldigt snabbt blev Afghanistan-engagemanget någon form av försäkringsfråga. Nu skickar vi pengar till Pakistan eller Iran istället så tar dem hand om flyktingarna och så kommer inte flyktingarna till oss. Och

absolut, Pakistan och Iran är två av världens mest flyktingmottagande länder och behöver vårt stöd med det. Det ska vi ge, det är inget snack om det. Men i det här läget så är det människor på plats i Afghanistan, i landet, som har de största behoven. Jag har försökt i möten efter möten poängtera att det är dit vi nu måste rikta resurserna. Vi måste tina upp en del av biståndsmedlet. Vi behöver rikta det till organisationer som fortfarande är på plats och som kan leverera det här grundläggande till befolkningen, och sedan ska vi hantera talibanerna samtidigt. Ställa krav, vara tuffa men också i dialog med dem, det här är också det svåraste tycker jag och som gör att jag står knut i mitt huvud på något vis. Vi avskyr ju talibanregimen men alternativet just nu till talibanregimen är förmodligen ännu värre så vi vill ju inte stödja dem men vi har samtidigt kanske inte råd att de misslyckas.

KT: Vad händer då? Är det IS som kommer och lurar i buskarna?

POF: Absolut. Det finns stora terrorrörelser som nu också vill skapa ännu mer instabilitet. Men det är också så att den mer militanta grenen av talibanrörelsen kan vinna mycket mark för att vi vägrar prata med den mer moderata delen. Och det är inte heller bra. Det skyddar inga flickor. Ger ingen ung tjej eller kvinna rätt till att gå i skolan eller få grundläggande vård.

KT: Eller lägger mat i magen på Afghanistans barn.

POF: Nä, precis. Det här är knuten som vi måste navigera oss igenom. Jag har inte lösningarna på det men jag tror att vi kan hitta dem om vi engagerar oss, pratar med andra länder men också med representanter från talibanerna på någon form av nivå. Jag tror att det är viktigt att vi gör det med andra länder. För det engagemanget innebär en risk, vi behöver dela på den risken med andra. Vi behöver vara samstämmiga gentemot dem i en sådan typ av dialog. Det tror jag behöver komma på något sätt i alla fall. Tillbaka till grunden i det – det görs med Afghanistans folks bästa för ögonen. Jag tror att alldeles för stora delar av omvärldens engagemang i Afghanistan de senaste decennierna, det här får vara lärdomen för vad som har hänt, det är att det kanske inte har gjorts med Afghanistans folks bästa för ögonen utan vi har haft andra målsättningar med det engagemanget, kanske, framför allt från andra väldigt stora stater som har varit väldigt drivande i det här.

KT: Alltså någon typ av terroristjakt typ?

POF: Typ.

KT: Men du vill inte ta de orden i din mun?

POF: Jag vill inte bidra till någon diplomatisk kris här. Men jag tror att om vi kan lyckas att gå in nu med folkets bästa och deras utveckling och rättigheter främst så kan vi kanske undvika en del av det där misstaget och kanske istället se till att leverera det som människor behöver för att sig ur fattigdom och faktiskt förtryck, för nu är risken att förtrycket ökar och då måste vi ju skapa den motståndskraften hos människor.

KT: Men som du var inne på, vi har jobbat med bistånd till Afghanistan i 40 år. Är allt det förgäves nu?

POF: Verkligen inte. Det är ett helt annat land idag än förut. Ingen ung människa som har lärt sig att läsa, räkna och gå i skolan – det kan man aldrig ta ifrån dem. Det är en otroligt viktig landvinning som finns där. Vi har byggt ut hälsosystem och skolsystem. Vi har utbildat och stärkt landets kapacitet att styra sig själv på något sätt. Vi hade hoppats att vi hade kommit längre med det, att vi hade kunnat fortsätta med det men det är inte alls förgäves utan det är det som gör att talibanerna märker att det här är ett annat land än senast vi hade makten, vi kommer behöva göra det här på ett annat sätt än sist. Vi kommer behöva förändra oss för att landet har förändrats och det ska vi känna oss trygga med att vi har varit med och bidragit till.

KT: Känner du att du gör skillnad i det här?

POF: Det tror jag är för tidigt att säga. Jag är övertygad om att jag har – eller att Sverige har - möjligheten och skyldigheten att försöka göra vad vi kan för att göra skillnad nu. Jag tror ibland att det är svårt att mäta sitt engagemang utifrån om det gav rätt effekt. Det här en fråga om värderingar, inte om huruvida vi kan bocka av en ruta om ett år eller två om ett antal år. Det här kan inte hända framför våra ögon utan att vi gör allt vad vi kan för att göra det bästa av det liksom. Och Afghanistan kommer inte bli ett ”best case scenario” men det kommer kunna bli lite bättre än ”worst case”. Och det är det vi måste gå in med nu och gör vi det med, helhjärtat, med rätt principer och värderingar, då har vi gjort det och det ska man känna sig trygg med även om det går åt skogen härifrån och framåt.

KT: Det låter ju som att, om jag försöker sätta mig in i din roll, att det finns väldigt, väldigt mycket saker att känna sig frustrerad över. Och ganska lite att känna sig hoppfull över?

POF: Hm, ja, så kan man ju se det. Men då väljer jag inte att se det.

KT: Du är en glaset-är-halvfullt-person?

POF: Ja. Min uppgift är ju att från min väldigt privilegierade stol, det är ju inte att titta ut över världen och bli nedstämd (ja, det kan man ju bli), men inte hopplös. Vi möter ju människor i svenskt bistånd som har det otroligt knapert, man förstår inte att de lever. Men de klarar av det där. Barn som skrattar fast de har inget. Som inte kommer ge upp, de kommer kämpa på. Miljoner av dem finns i Afghanistan. Då känner ju jag oerhört starkt att jag kan ju inte kan ge upp – de kommer ju inte ge upp! Då är det min förbannade skyldighet att göra vad jag kan för att de ska få de verktyg de behöver för att fortsätta inte ge upp, och sakta förbättra sina liv. Jag har oerhört svårt för det här att ”äsch, det tjänar inget till, det kanske inte leder till något”. Nä, det kanske inte löser sig, men det ska inte i så fall bero på att vi inte gjorde vad vi kunde. Det finns en berättelse om den här pojke, eller flickan, som går på stranden och kastar in en sjöstjärna i vattnet som kommer torka ut på stranden. En efter en kastar han i ner i vattnet, och så kommer någon äldre person förbi som säger: ”Du kommer aldrig hinna kasta i allihop. Det tjänar inget till”. Då svarar det här barnet att ”jo, men för den här sjöstjärnan spelar det roll”. Och så kastar han i en till i vattnet, som då klarar sig. Så svåra dagar, tuffa dagar, får man koncentrera sig på det. Det finns väldigt många människor som lever idag, som kämpar idag, som klarar av det för att vi på ett eller annat sätt har bidragit med engagemang – bistånd kanske – från Sverige.

KT: Nu är ju du absolut högsta hönset när det kommer till bistånd i Sverige. För oss gräsrötter då, vad vill du ge för medskick till oss?

POF: Jag tror att man ska se biståndet i sitt sammanhang. Ibland möter jag människor som tycker att biståndet handlar om att vi tar från våra skattepengar som vi har tjänat ihop, slitit ihop som vi ger bort till någon annan när vi har stora behov här hemma. Jag kan förstå att det kan vara en första tanke men man måste också förstå att vi inte kommer längre som Sverige om inte också omvärlden förbättras och förändras i den riktning som vi vill dra Sverige. Demokrati i Sverige har avhängigt på att demokrati också växer omkring oss. Ska våra företag kunna tjäna pengar på att kunna exportera hållbara lösningar för avfallshantering och energifrågor så kräver ju det att andra länder också gör

och vill göra framsteg på hållbarhetsområdet. Och så är det på fråga efter fråga. Vår säkerhet i Sverige – vår förmåga att hålla gränsen om man så vill använda det uttrycket – kommer ju till syvende och sist att handla om att omvärlden blir fredligare. Så biståndet är ett otroligt viktigt verktyg för oss att se till att också omvärlden rör sig i den riktningen som vi vill att den ska gå i. Vi är ett ganska litet land, vi är beroende av omvärlden på ett väldigt tydligt och omfattande sätt.

KT: Per Olsson Fridh - stort tack för att du tog dig tid.

POF: Tack så mycket!

KT: Och med det så säger jag att UD-podden är slut för idag. Vi som gör den heter Mats Kjellkvist, Göran Hedermalm, Linn Duvhammar och Kristoffer Triumf. Tack för idag.